

Bliv din egen planteforædler

af Anders Borgen

Der er store omkostninger forbundet med almindelig planteforædling. For at forrente forædlingen af en ny kornsort kræver det, at den kan sælges på et areal, der overgår det samlede økologiske areal i Danmark. For at få forretningen til at løbe rundt handler det derfor for planteforædlerne om kun at markedsføre de sorter, som kan anvendes over et stort område. Helst hele vejen fra Alperne til et godt stykke op i Skandinavien. Antallet af planteforædlingsvirksomheder er over hele verden derfor stærkt faldende, for der konkurreres ikke bare lokalt, men i stigende grad over store områder. Det er tydeligvis en branche, der styrer direkte mod monopolliggende tilstande, selvom vi i Danmark mod alle odds endnu har to forskellige uafhængige planteforædlere på kornområdet tilbage.

At såsædsområdet i stigende grad domineres af monopolforetagender, er ikke i det økologiske jordbrugs interesse. Ikke nok med at det økologisk jordbrug, ikke er stort nok til, at det kan betale sig at forædle sorter specielt til denne niche, men økologisk jordbrug er også meget mere forskelligartet end konventionelt jordbrug. Der er store forskelle mellem de økologiske bedrifter, og afgrøden er langt mere afhængig af de lokale jordbundsforhold, forfrugt m.v. end i konventionelt jordbrug. Dette burde afspejles i antallet af sorter til de forskellige forhold i økologiske jordbrug, men gør det samtidigt endnu mere urealistisk at få økologisk planteforædling til at blive rentabel på almindelige vilkår.

Billede 1. Sorthavre, Stormogul. Fofatteren til artikelen ses i baggrunden.

Foto: Irene ellvik

I gamle dage brugte man landsorter. Landsorter er karakteriseret ved, at alle planterne i marken er genetisk forskellige. De kan derfor tilpasse sig de lokale vilkår, så de dårligste planter ikke opformerer i samme grad som de bedre tilpassede. På den måde har landsorterne udviklet sig gennem årtusinder til det, som det nåede til i slutningen af 1800-tallet, hvor moderne planteforædling startede. Siden da er det lykkedes på kun 150 år at hæve udbyttet med yderligere 10-25% under økologiske betingelser især ved at flytte næringsstoffer fra halmen op i kernen. I gamle dage, hvor al halmen blev anvendt til foder, havde de ikke på samme måde som i dag så stor interesse i, at alle næringsstofferne var koncentreret i kernen. Spørgsmålet er så, om man i økologisk jordbrug selv kan gøre noget for at sikre sig de bedste sorter i en situation, hvor de danske planteforædlere ikke vil forædle til økologisk jordbrug, og hvor der ikke længere laves sortsforsøg under økologiske betingelser.

Jeg mener, at man kan gøre flere ting. Det nemmeste er at lave sin egen sortsblending, eventuelt af sorter, som ikke længere er omfattet af sortsbeskyttelsen, hvis man vil spare indbetaling til sortsejerforeningen. Udbyttet af disse sorter er under økologiske betingelser ikke nødvendigvis lavere end af de nyeste sorter. Dyrkes en sortsblending gennem mange år, så vil diversiteten med tiden stige, fordi sorterne trods alt krydsbestøver hinanden til en vis grad. Man får på den måde udviklet en "moderne landsort", men i modsætning til de gamle landsorter, så er udgangspunktet et højere niveau for kerneudbytte, fordi den er komponeret af moderne sorter, hvor næringsstofferne sidder i kernen og ikke i halmen. I valget af udgangssorter bør man vælge sorter med resistens mod de relevante frøbårne sygdomme i afgrøden, især bladplet og stribesyge i byg og stinkbrand i hvede, mens andre bladsygdomme som meldug og rust er af mindre betydning, fordi de ikke opformerer sig fra år til år, og ikke spredes epidemisk i samme grad i en blanding, der består af mange forskellige sorter.

Har man mod på at gå mere radikalt til værks, så kan man også gå i gang med egen planteforædling. Det lyder som en stor mundfuld, men behøver ikke at være det. Planteforædling går meget kort fortalt ud på at skaffe sig en mangfoldighed, og at vælge det bedste ud fra mangfoldigheden. Ved at krydse to sorter, så får man et afkom med forskellighed, som i gennemsnit ligner forældrene; nogle er bedre, andre er ringere.

I almindelig planteforædling går 99% af arbejdet ud på at finde de bedste, og at sørge for at disse bliver fuldstændig rendyrket, så de kan godkendes efter reglerne for sortsgodkendelse. Disse regler er meget skrappe, og det er de netop for at sikre planteforædlerne mod utidig konkurrence. Det er handelsrestriktioner, som er lavet i planteforædlerens interesse, og som ikke har ret meget med forbrugerbeskyttelse at gøre. Men for den økologiske gør-det-selv-forædler er alle disse regler fuldstændig ligegyldige. I det økologiske landbrug er forskelligheden i afgrøden en direkte fordel, og man kan spare sig alt besværet med at fjerne den. Dermed sparer man det, der gør almindelig planteforædling så dyr.

Billede 2. Dværghvede. Foto: Jørgen Mathiasen

Krydser man to sorter, så vil en stor del af det dårligste afkom forsvinde af sig selv i konkurrencen med de bedre planter, og udbyttet af afkommet vil ligge tæt på, eller endog over gennemsnittet af forældresorterne. Forsøg med sådanne krydsningspopulationer viser, at de især hvis de omfatter krydsninger mellem flere sorter er fuldt konkurrencedygtige med renliniede sorter med hensyn til udbytte og f.eks. bagekvalitet i hvede.

Så det er sådan set bare om at komme i gang. Den eneste begrænsning er, at man ikke må sælge sådant korn som såsæd, og det gør det vanskeligt at starte, hvis man ikke selv vil i gang med en pincet og lege bi i blomsten for at lave en krydsning. Da korn heldigvis hurtigt kan opformeres fra næsten ingenting under bagatelgrænsen til større mængder, så kan man dog komme langt, hvis man tænker lidt kreativt. Økologiske organisationer verden over kæmper en indædt kamp mod myndigheder og monopolvirksomheder for denne ret til at dyrke deres eget korn. Måske skulle vi i Danmark begynde at interessere os mere for denne problemstilling.

Anders Borgen
Houvej 55, DK-9550 Mariager
E-mail: borgen@agrologica.dk
<http://www.agrologica.dk>

Anders Borgen arbejder som selvstændig med bl.a. forædling af nye kornsorter, krydsningspopulationer og vurdering af gamle sorters egenskaber i økologisk jordbrug. Arbejdet foregår i samarbejde med Mørdrupgård Korn og støttes af bl.a. FødevareErhverv, 15. Juni Fonden, Axel Pitznerfonden og Hartmanns Familefond